

مـرگنامـی فـلسـفـی سـتـیـسـیزم (واقی) لـ سا تـو خـتـی پـ تا دا ... ئازاد حـمـ - بـشی 19

ترس لـ مـرگ نـ بایـ نـ فـلسـفـی دـبوو نـ ئاین
شـ پـنـهاوـر Schopenhauer

پـشـکی: لـ بـرایـی ئـم بـشـ هـما بـ ئـو دـکـین، بـ و شـو
شرـفـکردنـ قایلین کـ پـیوایـ فـلسـفـی لـ گشت سـردـمـکانا
پـویستیـبوو. هـر فـلسـفـی گـایـ کیشـبوو بـ گـیشتن بـ چارـسـری
کـشـ سـرـکیـی ژانـیـکانـی مـرـف و بـرچاوـوونی بـم مـرـفـش تا
ئـو جـگـایـ داوـ کـ نا هـمواریـکان تـدـپـن، استـ فـیـلـسـوفـکان
لـ بـری پـشـوی پـتای کـفـید-19 نین، لـ جـرـی کـیـان هـیـ کـ
دـکارن بـگـن. لـ هـموو دـخـکـدا فـلسـفـی شـکی بـ وتـن هـی، لـم
ساتـو خـتـ پـتایاوـی فـلسـفـی سـتـیـسـیزم (واقی) Stoicism
گونـجـاوترین شـت. هـر زووش سـنـکا Seneca ی گـورـی بـیریاری کـمانـی و
بـکـک لـ اـبـرانی فـلسـفـی سـتـیـسـیزم ئـوی بـ گوـمانا چـرپا ندوو
کـ ناشـت سـبارت بـ شـتـگـلـک اـابین سـروی توانا و ویستی ئـم
بـت. داوا لـ خواوـ ندیش دـکات ئارامی پـبـخـشـت، بوـری پـبـدات
بـ گـیـنی ئـوی لـ توانایـدا نیـ، دانایـش تا بـکارـت شـتـکان
لـکـدیـکـاتـو. ئـو شـ بـ ئـوی ئـو شـانـ پـسـ ندبکات توانای
گـیـنی نیـ.

زـربـی بـیریاران وایدـبین، فـلسـفـی سـتـیـسـیزم لـناو زانینگـا
فـلسـفـیـکانا تاکـ فـرگـیـ مـرـفـکان اـدـهـنـت لـسـر
ووبـوونـوی هـستی خـراپ و لاواز، لـسـر سنوردانان بـ ترس
لـکاتی تـنـگـزـکانا. لـم حـا تـی ئـستادا، کـ پـتای کـرنا
داگیریکردوین، ترسـکان ئاقاریان لـبو تـو، گـانـو بـ
خوـندـووی تـکـستی فـلسـفی و بـتایبـت فـلسـفی سـتـیـسـیزم (و
فـلسـفی ئـپـیکـریزم Epicureanism) لـ هـکـشانـدا ی. سـرباری
ئـو، زانینـکانی فـلسـفی سـتـیـسـیزم لـ مـژووی فـلسـفی هـمیشـ
جـی تـاـمان بوونـ و بـشـکیش لـ بزاق و ئاقارـ فـلسـفیـکانی
ژئـاوا خـیان لـ پـنای ئـم فـلسـفیـدا مـاسـداو و پـیتا پـیتا
دید و وانینیان لـو قـرزکردوو.

لـم بـشـ جگـلـوی مانای فـلسـفی سـتـیـسـیزم بـ ووبـوونـوی
ئـش، ناساغی و مـرگ بـکورتی بـرباسدـخـین، کـ ئـو شـ وـنـیـکـمان

لـسـر ئـم فـلسـفـيـيـه پـدـبـخـشـت كـ هـگـري جـر بـنـمـايـيـكـي فـلسـفـي تـايـبـت، ئـاـوـيـيـكـي خـراش لـ “تـاـمـانـكـان” يـ مـاركـس ئـرـلـيـس Marcus Aurelius دـدـيـنـو، كـ تـاـكـ ئـيـمـپـراتـر و فـيـلـسـوف لـ شـارـسـتـانـي ئـمـانـي و ئـوـرـوـپـايـي. مـاركـس ئـرـلـيـس ئـو تـاـكـ سـيـاسـيـيـه كـ فـيـلـسـوفـي شـارـيـش. ئـو جـر كـسـيـه پـشـتـر ئـفـلاتـون لـ دـيـالـيـكـي “كـمـار” پـيـوتـوين: كـرگـي سـيـاسـيـانـي شـار پـويـسـت بـدـسـت فـيـلـسـوفـو بـت. ئـوي ئـم لـم بـشـدا كـر كـمـان قـسـمـهـنـانـيـارايـه لـباري مـانـي فـلسـفـي سـتـيـسـيـزم لـ ساتـوـختـي پـتـاي كـرنا، كـ لـنـو و نـاكـيـر و هـزـر قـانـي جـيـهان گـرـنـگـي بـ گـاـيـو (لـ اسـتـيـدا ئـو گـاـيـانـو يـه بـ فـلسـفـي ئـيـكـيـريـزمـيـش بـو، كـ سـرچـاو لـ دـيـدا فـلسـفـيـيـه كـانـي ئـيـكـيـر Epicurus و هـدـگـرت). هـر لـم بـشـدا بـلـاي بـاسـي تـرس لـ مـرگ تـدـپـيـن كـ دـروـسـتـكـري خـمـكـيـه و يـكـكـيـش لـ جـر دـيـار كـانـي تـرس. فـلسـفـي كـ و تـنـي خـي لـباري تـرس لـ مـرگ هـي لـ ئـاسـتـكـ ئـو و تـنـ بـ وـانـدـنـوي تـرسـكـ دـخـيـنـگـي كـ مـرگـنـامـي فـلسـفـي سـتـيـسـيـزم لـخـبـگـرت.

فـلسـفـيـيـه وـاقـيـيـه (سـتـيـسـيـزم) هـگـري چ بـنـمـايـيـكـي فـلسـفـيـيـه؟

فـلسـفـيـيـه سـتـيـسـيـزم لـ سـدـي سـي پـش زـايـين هـا تـتـكـايـو و پـنج سـد بـردـوام بـو. ئـم پـنج سـد يـه بـم جـر بـو: سـ سـد لـ كـتـاي سـد كـانـي پـش زـايـين لـ يـنـانـي كـن و دـو سـد كـي تـر لـنا و شـارـسـتـانـي ئـمـانـي، كـ سـد زـايـينـكـان، پـري بـخـيـداو. دـواتـر لـ سـد يـ پـنجـي زـايـين لـ شـارـسـتـانـي رـمـانـي، كـ شوـنـي نـشـونـمـاي فـلسـفـي وـاقـي بـو، فـرگـ فـلسـفـيـيـه وـاقـيـيـه كـن لـم شـارـسـتـانـي بـر و دـا مـانـي شـتـوون، ئـمـش دـوـي گـشـي تـوونـدي تـوژمـي مـسـيـحـايـي كـ لـو دـمـدا ئـم تـوژمـ لـتـك بـيـري بـريـار وـاقـيـيـه كـان يـكـيـنـگـرتـو تـو.

فـلسـفـيـيـه سـتـيـسـيـزم، كـ لـژـكـاريـگـري زـانـينـكـانـي زـنـنـي وـاقـي Zeno of Citium، پـاش ئـريـسـت، لـ ژيـنـگـيـيـكـي ئـسـيـنـاي، هـا تـتـكـايـو تـا دـوـي وـخـانـي ئـيـمـپـراتـريـيـه يـنـانـيـش، وـاتـ پـاش زـايـن، بـ چـنـد سـد يـكـ هـر بـردـوام بـو. ئـيـيـتـ گـشـ و دـا مـانـي ئـم فـلسـفـيـيـه پـيـوـنـديـكـي زـري بـ هـل و مـرجـي سـيـاسـي و كـمـاـيـيـه تـي ئـو دـمـي يـنـانـو هـبـو: بـا و بـوونـوي جـنـگ، نـاسـاغـي، هـژـاري و نـاهـمـواري. شـايـانـي زـانـينـ، شـارـسـتـانـي يـان چـاخـي هـلـنـيـسـتي Hellenistic Age لـگـي مـرگـي ئـلـكـسـنـديـري گـور دـسـتـپـدـكـات، 323 پـش زـايـن، و لـگـي هـرشـي ئـمـانـي بـسـر يـنـان

[illegible]

فلسفہ فہی واقی (ستہ یسیزم) وتہ کی فلسفہ فی بوو با ی خدان با عاق وک شتہ سر رکیکہ کی ژیا نی بوونی مرثہ. باوہی سر رک کی ئم فلسفہ فہی خہی لہوہا پووختہ کاتہو کہ خہی مرثہ کان ئو دہمہ دستپہد کات باوہہ بوہ بہنن کہ رووداوہ کان لہ دہرہوہی توانای ئوانہ و ئوہش کہ لہ سروشت دا ہہیہ بہہی عاقہوہ پیدہ گہین. مرثہ بہ پہی ئم فلسفہ فہی پہویستہ لہ ہارمہ نیدا بہت لہتہ سروشت، چونکہ ئوہ عاقہہ دادوہری بہ سرہ سروشتی مرثہوہ دہکات و خواوہ ندیش لہ ناو ئم جیہانہ دایہ کہ ئمہی تہ نیوہ تہوہ و عاقہیش کار لہ سر جیہانہ کہ مان دہکات. خواوہ ند لہ ناو جیہانی ئمہ دایہ. جیہانی ئمہ لہ دہرہوہی ئم خواوہ ندہ نیہ. بہم جہرہ بہت بہختہوہری لای فہیلہ سو فہکانی ئم فہرگہ فلسفہ فیہ (ئہ پیکتہتہس، سہنہکا، مارکہس ئہرہلیہس و ..ہتد) دوا ئامانج نیہ، تہقہ لایہ کہ بہ گہیشتن بہ استی. بہ پہی تہگہیشتنہ فلسفہ فیہکانی ئم فہرگہ فلسفہ فیہ، بہتایہت زہنہنی سیتہمی Zeno of Citium، (کہ دامہ زرہنہری فلسفہ فہی ستہ یسیزم، لہ 334 ی پہش زاین ہاتہ تہ دونیا و ہاوہاتیہ کی فہنیقی بووہ و دواتر بہرہو ئہ سینا کہ چیکردوہ و

لەو فەلسەفە یکردوو) مەرقەشی باش نەشتە بکە و ئەتە ژەربەکارێگەری
هەبەچوونەکانی و شەیدای چەركە خەشەکانی بەت. كە ئەتەبەكەردنی سەر و
هەبەچوونەکان دەمانگەینەتە زانین. فەلسەفەش لەسەر دەستی ئەم
بەربەر، زەننەنی سەتەمی، بەرەو مەشەقەردن لەسەر ژیان دەچەت.
لەبەرەو فەلسەفە بەشەوێك خەیی نەماشەدەكات كە خەشی نییە،
هەبەبەزاردنی شەوازەكە بە ژیان نەکردن. هەوكان دوركەوتنەو لە ترس، لە
ئازار و لە بەدەستەهەنەنی چەژ بەشەكە لە فەربوونە فەلسەفەییەکانی
ئەم ئەوتە فەلسەفەییە. ئەوێش كە فەیلەسووفە واقیعیە رەمانیەکان
پاكەوشتی دەكەن بە بناغە بە بەختەوێری. لە دیدی ئەم فەلسەفەییەو
مەرقە بەئەوێ بگات بە پاكەوشتی (فەزێلە Virtue) ، كە باش
بەرەمەدەنەت، ئەم مەرقە پەویستی بەوێ خەیی لە ترس، بەغیلى،
ئەفەندەكە شەتەنە بەدووربەگرتە. هەرجە چەژ، تەندروستی و
دەوێمەندیشە، ئەبەتە، بەو مەرجە باش پەكدەهەنن كە پاكەوشتی
بەكارت بەكاربەهەنەت. پاكەوشتی پەش ئەوێ پەیوێندی بە مەرقەو
بەت ویستی یەزدانە (ستەسەزم). مەرقەشی باش ئەو مەرقەوێكە فەتارەکانی
باش ئەكە قسەکانی.

بەواتایەكە دی، بەچوونەکانی بەرمەندەنی ستەسەزمی رەمانی هەندى
فەلسەفەیی خەیان هەيە: ئەوێ تا سەنەكا دەتە: جەتە لەوێمەكە نیتە،
بەختەوێرە بەوێ هەتە یان گەیشتن بە گەری ئامازەیی لەسەر
سەرەكەوتن، بوونیش بە مەرقە پاكەوشت مەرجە بەتە ئامانج بە
مەرقەكان بەپەى مەركەس ئەرەلەیس. لەبەرەو بەو تەگەیشتنە فەلسەفەییە
ئاشنەدەبین كە، زانینەكانەمان سەبارت بە جیهان، پەگەیی ئەمە لەو
جیهانە، لە ئاگامەندیماندا بەشەوێك بەرجەستەدەكەن كە پەیی بە
بوونی خەمان بەرین. ئەوێش بەمەرجەك ئەو پەپەبەردنە لە پەشەواوی و
پەشەكاوی بەدەربەت. بە؟ چونكە دانا واقیەكان خەیان و خەكیشیان
لەسەر خەاگەری و ووبەووبوونەوێ ئەش، ناساغی و بەسەروشتیەكان
ئادەهەنا. ئەكە هەر ئەوێ بگەرە بەپەیی بینینی ئەم فەركەوێ
بەدەستەهەنەنی چەژ و خەشیەكان وادەكەن مەرقەكان ئازار بەچەژن و
ئەوێش دووچاری خەمەکیان دەكات كە لای خوارەو دینەوێسەری.

پەگەیی فەلسەفەیی ستەسەزم لە بەرەنگاربوونەوێ ئەش، ناساغی و مەركە

لە فەلسەفەیی ستەسەزمەو فەری ئەو دەبین، خەدایەان لە جیهانی
دەرەكە چارەسەر بە زابوون بەسەر ئەش، خەمەكە و پەشەوی. ئەمە
وادەكات بەختەوێری بە جیهانی دەرەکیەو نەبەستەتەو.
گەردانەوێ تەندروستی، خەشەویستی و پەلەوپایە بە بەختەوێریو
وادەكات بەختەوێری پەبەندی جیهانی دەرەكە مەرقە بەت ئەكە خودی

کساکان. هچ گانانکيش بټسار ئو جيهان کاردانو وی لساړ بختو وری داد نټ. ککشک لروو دسټېدکات ک فاکتري دټري کی بختو وری دیاریدکات نک شتکی تر. بپی بیچوونی فلسفوی ستیسیزم ئم دسټاتمان بسار ئو فاکتارانو، جیهانی دټریکیو، نیی. هژاری، ناساگی، ئش، ئاوارپی، جیاوونو و یان خیانتی خزانو و زړ شتی تر دکرټ ووېدن و سړلټ بټری بختو وری مرقف ټکدن، ل ناشت پمانوایت دکارین ئاقاری شتکانی دټرووی خمان بگټین. ئپیکتټس Epictetus ، ک ل سدای یکی زایین ژیاو و یټکک ل بیرمندن دیارکانی فلسفوی واقی یانی- مان، پیوایوو ئووی پایشتی بختو وری مرقدکات (ناخ) نک شت دټریکیوکان. هاوکات اشکاوان فټری ئووشمان دکات ټنیا سټبارټ بو شتان اابین ل چوارچټووی قټټستانی (دسټاتی) خمان دټروودان. ئووش ک روودات گرنګ، ل ل و گرنګتر چټنی تی وو بټووونووی رووداوکان. ئازار دټ، چونک هپی. ئازار گرنګ، بټام زابوون بسار ئازار گرنګتر. پټا ک باودټټو یان جټنگ ک هټدگیرسټ ل دټرووی ویست و تواناکانی ئم وپی، بپی خټپارټزی ل پټاک یان جټنگک گرنګ. لافاوټ، بورکانټ، هټرسکی بټفر هټموو ئمان ل دټرووی دسټاتی ئم دټن روودان و کاری ئم ش خټدربازکردن لټیان. بپی سټریکیترین ټو وری فلسفوی ناوبراو ئوپی ک مرقټکان بو قایلبن بټدیدکن. ل بټرووی ټندروستی و بختو وریمان پیوټندی ب خودی خمانو پی ئم وادکات هټموو وو بټووونووی کی خټم و پټزارپی سټرئشمان ب دروستبکات. بټدییکان ب بټچونی ئم فلسفوی شتکی ناو کپی و ل بیرکردن وماندا ئامادپی. بیرکردن ومان وایدټینټ ئم هټژارین و پیویشنمان ب سامانکی زټرټر. وات بیرکردن ومان پماندنټټ بټدی هپی و ل کو ژیانیشنماندا ئو بټدیی خټی مټاسداو. بټدیوکی تری، ئم فلسفوی پی پټباش مرق ئو بکات ک پټدکرټ. بیرکردن و لټووی ک پټیناکرټ چاتر دسټبردارو بټ ئگرنانا پټرشانی و شکتی بټدټهټ.

بوون ب واقی (stoaic) وات هټبټزاردنی شټوازکی تر ل ژیان. باش ئو جټر ژیانوی واقیکان هټیانټزارد لټټ ژیان مټدټرن، ک ژیانو ئستامان، دگونجټ؟ ب هټمووان ووون ک شتکی سانا نیی ژیانو ئستامان مټرکی ژیانو واقیکان لټټکخپی ا هټبگرت، ل گومانیشنوټ خودی ژیانو واقی ک گټلټ ټندروست. گټینی ژیان بټرو ژیانکی واقیان چټند پیویشن هټندنش سټخت. بوون ب

کەسێکی واقی لایك هه‌بژاردنی شه‌وازکی تره‌ به‌ (ژیان، خه‌شیستی، بیرکردنه‌وه‌)، لایكی کی دی نزیکیه‌وه‌ شه‌ لایك، ژیان، له‌ ژیان نه‌ استه‌قینه‌که‌، که‌ له‌ ته‌که‌ وه‌ نه‌ له‌ دابه‌ اندایه‌. ئه‌مه‌ش له‌ سه‌ره‌وه‌ ده‌ به‌ت به‌ هه‌بژاردنی ژیان که‌ ئاوا و سه‌ره‌تایك به‌ په‌یمان به‌ستن له‌ ته‌که‌ خودی خه‌دا. ئه‌م په‌یمان به‌ستن سانه‌ی ده‌خاته‌ ناو ژیان وه‌ و به‌خته‌وه‌ ریشه‌ له‌ ته‌که‌ که‌ یه‌ ده‌ نه‌ته‌. له‌ره‌وه‌ له‌ ناگرنگه‌وه‌ به‌ گرنگ ده‌چینه‌. خه‌ده‌ربازکردن له‌ ناگرنگ سه‌ره‌تای ژیان که‌ واقیه‌. ئه‌نگه‌ هه‌موو په‌رسینه‌ ژیا نه‌ ناگرنگ چ جه‌ره‌ ژیا نه‌ که‌؟ ئه‌وه‌ جه‌ره‌ ژیا نه‌ یه‌ له‌ جه‌ره‌، سانه‌ی و خه‌شی له‌ وه‌ نه‌وه‌. جه‌ نه‌یه‌ ته‌ باشه‌ ژیا نه‌ غه‌می گه‌وره‌ی ئه‌م به‌زاوه‌ فه‌لسه‌فه‌یه‌ به‌وه‌، له‌ باشه‌ ژیا نه‌ به‌وه‌ جه‌ره‌ افه‌ کردوه‌ که‌ گه‌جه‌ره‌یه‌ و ده‌شکار ته‌ ئاسایه‌ی ده‌روونی به‌ مه‌فه‌ که‌ان دروستبه‌که‌ته‌. به‌مه‌ ئامانه‌ی ئه‌م فه‌لسه‌فه‌یه‌ هه‌ره‌ له‌ سه‌ره‌تاوه‌ خه‌شه‌خته‌ و خه‌خواه‌نه‌ی مه‌ره‌فه‌ به‌وه‌، ئه‌به‌ته‌ ته‌وانای ئه‌م مه‌ره‌فه‌ش له‌ زابه‌وه‌ به‌سه‌ره‌ به‌هه‌وای و خه‌مه‌کیه‌ که‌انی.

ئه‌نگه‌ هه‌موو په‌رسینه‌ که‌ هه‌به‌وه‌سته‌ی واقیه‌ که‌ له‌ ساته‌وه‌خته‌ ئه‌ستاده‌ ده‌ به‌مه‌ په‌تایه‌ جه‌ نه‌؟ ده‌ره‌ ئه‌م په‌تایه‌ ته‌سه‌ و شه‌ه‌ ژا نه‌ی له‌ ته‌که‌ خه‌یه‌ اه‌ نه‌وه‌، فه‌لسه‌فه‌ی واقیه‌ که‌ نه‌یه‌ به‌وه‌ ناسراوه‌ که‌ شه‌وازی خه‌ی له‌ مامه‌نه‌ کردن له‌ ته‌که‌ ته‌سه‌ و شه‌ه‌ ژا نه‌ هه‌ به‌وه‌. به‌مه‌ نه‌ده‌ گه‌وره‌ که‌انی ئه‌م فه‌لسه‌فه‌یه‌ به‌هه‌ه‌ ساته‌ ته‌ نه‌گه‌وه‌یه‌ که‌ان به‌وه‌ و خه‌وره‌ و مه‌ته‌سه‌یه‌ که‌انی به‌نیوه‌ و به‌دانه‌یه‌ که‌انی خه‌یان و خه‌ه‌ که‌شیان له‌به‌ ده‌وره‌ گه‌روه‌وه‌. هه‌وکه‌ته‌ به‌مه‌ نه‌ده‌ به‌ته‌مه‌ نه‌ که‌انی به‌هه‌ه‌ فه‌لسه‌فه‌ی واقیه‌ (سه‌نه‌یکه‌، ئه‌هه‌که‌ته‌سه‌، مه‌ره‌که‌سه‌ ئه‌ره‌هه‌سه‌) فه‌ره‌به‌وه‌ که‌انی استه‌وه‌ سه‌ به‌ره‌ته‌ به‌ ئازاره‌ و ناخه‌شه‌یه‌ که‌انی مه‌ره‌فه‌ به‌وه‌ و که‌ریشه‌یان له‌ سه‌ره‌ ئه‌وه‌ کردوه‌ ئه‌م مه‌ره‌فه‌ له‌ نه‌داری، ده‌مه‌، جه‌ نه‌گه‌ و ئاشه‌وه‌ به‌هه‌یه‌ته‌ و ، هه‌جه‌ که‌ره‌ که‌سه‌ ته‌ ده‌داته‌ وه‌که‌ دوه‌ که‌ره‌ خه‌ی ته‌ ماسه‌ به‌که‌ته‌.

ده‌دی واقیه‌ نه‌ی ماسه‌مه‌ په‌هه‌یه‌ جه‌ سه‌ به‌ره‌ته‌ به‌ که‌فه‌ده‌-19

نوسه‌ره‌ی ئه‌ته‌یه‌ ماسه‌مه‌ په‌هه‌یه‌ جه‌ Massimo Pigliucci به‌خه‌ره‌ته‌ نه‌مان ده‌که‌ته‌ به‌ سه‌ ده‌ی که‌فه‌ده‌-19 له‌ که‌ته‌ که‌ ئه‌مه‌ په‌مانه‌یه‌ ئه‌مه‌ په‌تایه‌ نه‌شه‌ته‌ وه‌که‌ سه‌ ده‌ به‌هه‌نه‌ته‌، ئه‌وه‌ش به‌گه‌ه‌مانه‌ ده‌چه‌یه‌ نه‌ته‌ که‌ ئه‌مه‌ په‌تایه‌ به‌جه‌ره‌که‌ هه‌ته‌وه‌ ته‌ناو ژیا نه‌مان خه‌ی له‌ کردوه‌یه‌ به‌ واقعه‌ که‌ نه‌وه‌. استه‌ هه‌ره‌ له‌مه‌ ساته‌ ده‌ گه‌ له‌که‌ به‌چه‌وه‌ی په‌وه‌ ته‌ به‌ته‌ به‌مه‌ فه‌یره‌سه‌ و ته‌ره‌، به‌شه‌که‌ له‌ په‌وانه‌ی ده‌وه‌ته‌ په‌یه‌ناو به‌وه‌ په‌هه‌سته‌ به‌ ته‌سه‌ نه‌که‌ته‌، به‌مه‌م له‌ استه‌ده‌ هه‌که‌ره‌ واقیه‌ Stoic سه‌ به‌ره‌ته‌ به‌ به‌وه‌ی په‌ته‌ی که‌فه‌ده‌-19 له‌ ئه‌سته‌ و وه‌که‌ ته‌ به‌ هه‌موو جه‌ره‌ په‌تایه‌ که‌ ته‌ره‌ له‌ نه‌نه‌ له‌ ئاره‌ ده‌ایه‌. له‌مه‌ به‌ره‌یه‌وه‌ ئه‌مه‌ وه‌نه‌که‌یه‌ ئه‌ته‌یه‌

فلسفه وکی واقی س لاين (فيزيا، لـجيك و وشت) بـ افاڤـکردنی
ئـم پـتـايـ دـخـاتـوو. وشی فیزیا لای واقیـکان دـمانباتـوو ناو
لـکـدانـوو یـکی فراوان بـ تـگـیشتن لـ جیهان. هـر ئـوو یـ کـ ئـستا
بـ زانستـ سروشـتیـکان و مـتافیزیک هـاتـنـناسانـدن. هـرچی لـجیک
فلسفـوی سـتـیسـزم تـگـیشتنـکی فراوانتری لـسـر هـیـ لـ چاو
فیزیا. لـجیک هـموو ئـو تـگـیشتنـان دـگرـتـوو کـ گونجاو، هـرچی
وشتـ لـ دیدی واقیـکان شـتـک لـ فیزیا و لـجیک فراوانتر.
لـ برئـوی وشتی واقی تـنـیا است و هـو ناگرـتـوو، ئـوو یـ
بـلای ئـم فلسفـوی و گـرنگـ ژیا نـکی باشزیا نـی مرـفـکان.

لـسـر بـنـمـای تـگـیشتنی فلسفـوی دیـجین Diogenes ئـم بیریار
ئیتالییـ پـمانـدـت: لـ هـزی فلسفـوی واقی دا باز doctrine
ی فلسفـوی سـ کوچکـیـ: فیزیا، وشت و لـجیک. فلسفـوی دـشـت بـ
ناژـک بشوبهـنـرت. لـجیک ئـسـک و دـمارـکانیـتی. وشت
گـشتـکانی لـشیـتی. فیزیا شـ بریتیـ لـ جی. هـندـکی تر فلسفـوی
بـ هـلکـ دـشوبهـنـن. توـکـکـی ئـم هـلکـیـ لـجیک. سپـنـکـی
وشت. زـردنـکـشی فیزیا یـ. هـشـ فلسفـوی بـ کـگـیـکی بـ پیت
دـشوبهـنـت. لـجیک سیاجی کـگـیـکی یـ. وشت بـ روبوومـکـی یـتی.
فیزیا شـ خـک یان دارـکان. بـپـی ئـم هـکاریدـ فلسفـوی
واقیـکان بـت وشتی گونجاو لـژـرسایـی لـجیک و فیزیای باشدا
شیاو. ئـو دـم ژیا نـکی باش، گونجاو، دـژیین کـ عـق و گـواهی
بـکار دـبـین.

ئـم بیرمـند ئیتاـییـ، ماسیمـ پیگلیـچی، کـفید-19 لـ وانگـی
هـلکاریـکی فلسفـوی واقیـانـوو سـکوچکـی (فیزیا، وشت و
لـجیک) افاڤـدکات. سـرـتا فیزیای کـفید-19 باسدکات. لـو ووشـوو
هـما بـ ئـوو دکات کـ ئـم قایرـسـسـر بـ خـزانی Coronaviridae
یـ (واتـ قایرـسـسـ کـرـنادارـکان). ئاشکرایـ وشی کـرـنا corona
وشیـکی لاتینی. قایرـسـسـکـ ئـو فـمـ وـردـگـرت کـ کـرـنا (تاج)
هـیـتی. کـرـنا قایرـسـسـکانی تر، مـسـ (Middle East MERS
respiratory syndrome) و سارس، شتی هاوبـشیان هـیـ. ئـم نوـسـر
پـیوایـ ئـنفلـنزای باو کـرـنا قایرـسـ نییـ، چونکـ سـر بـ
خـزانـکی تر کـ پـیـدـوترـت Orthomyxoviridae. ئـم
دـستنیشـنکردن بـ ئـم نوـسـر ئیتالییـ مانای خـی بـ دیاریکردنی
کـنتـکستی بایـلـجی کـفید-19 هـیـ.

بـشـک لـو استیا نـی ئـم فـیلـسوفـ واقیـ سـبارت بـ کـفید-19
دـخـاتـوو بریتیـن لـ: تائـستا فاکسین بـرهـمنـهاتوو.
چارـسـرکی کارا لـ هـنووکـدا بوونی نییـ. گـلـک شتی پراکتیکی
هـاتـگـکـ پـویستکرا بـرـن: دـستشـنی بـردـوام، بـتایبـت کـ لـ

په یو نډیدا بین به کسکه وې یان له دږو بووېتین. مانو وې له ما وې و پیاډې کړدنی دووری کما مایېتی. شلمې نې زېر خوار د نې وې. پوښت به ماسک ناکات تېنیا کې نڅخېش بین یان له په یو نډی بین بوی تر وې. ماسک څایرېس له ناو نابات، له شیاوی په یو بوون کې مدکات وې. ئم نوسه ږې گومان ناکات کې کفید-19 پتر له ئنفلېزای وږزی، سارس، هېاوسانی جگړې یاخود HIV تېشې نڅکرتې، بېام کې متر له سورېژې، دېکې و مېکوته یان سیل تېشې نڅکرتې. څایرېسې باوېکان له ماوې 3 ژېک نیشا نېکانیان دږدکې وېت هېرچې کفید-19 یې له ماوې 5 به 7 دږدکې وېت. نیشا نېکانی زېر گشتین و له تېک څایرېسېکانی تر هاوشې وېیان هېې: کېکې، بېرزبونو وې پلېې گېرما، سکچوون تادېکاتې گرتکې و تڼ هېناسې دانې وې. ئو وې به ئم بېریارې واقیناسې گرنګې ئو وېې کې واقیېې کې نېکان بېم جېرې ناسا غیا نې ئاشنا نې بوونې، له دې می څېاندا مامې یان له تېک نڅخېشېې تېشې نڅکرتېکان کردو وې. ئو ماوېې سوکرات له شاری ئسینا ژیاوې شارکې دوو چاری تاعون بووې، ئو وېش سې دوو می شېې پېلې پېنېسی Peloponnesian (شېې نېوان ئسینا و سپار تا) بووې. مارکېس ئرېلېسې ئمپراترې رېما، کې فېلېسوفېکې واقې بووې، توانیوې تې ئمپراترې رېکې له تاعونې ئنتې نې بېارېزېت کې ئوکاتې تاعونې ناوبراو زېرتړین کېسې له ناو ئیمپراترې رېکې کوشتو وې. بېواتا یې کیتړ، تاعون یې کېکې بووې له هې شانې سېد کې نېکانی مان دوو کردو وې.

له سېر قسې ئم وناکېرې ئیتالېې گرنګې بزانی نې لېژیکې واقیانې کفید-19 له چې څې پووختدکات وې؟ ئایا پېوښتې له کفید-19 بترسین؟ ترس تېپې اندنېکې سېژنامېزانې ژېریې کې له تېک واقیېکې دونیادید و هېمانیېکې سېکولاردا یېکنا گرتې وې. د زېکې شایانې ئو ترسې گېورېې نیې کې بېرېکمانی گرتو وې. توشبوون به څایرېسېکې ئو ترسې گېورېې نا هېنډت هېچ نې بېت له بېر ئو وې کې ئېکای چارېسېر زېر و ئو جار کاتېک تېندروس تین به کېشې تېدې پېت. واقیانې مامې کړدې له گې ئم ترسې به بېچوونې ئم نوسېرې ئیتالېې بریتيې له بېکار بړدنی ژیری و زېدې یند کړدې له مې ترسې. استې څایرېسېکې سېرچاوې اېدې، بېس چاترې مامې یېکې میانې وانې له تېک ئو ترسې بکرت له څایرېسېکې وې دېت و زېدې بې زانیاریېکانو و نېکرت. شېوازې واقیېکې ئم بېرمېندې ئیتالېې سېبارت به ترسې له څایرېسې بریتيې له څې بېدوور گرتن له زېدې یې و بېکار بړدنی ژیری بې زابوون بېسېر ئو ترسې څایرېسېکې بېاویدکات وې. هېرچې ئوشتې واقیانې کفید-19 بې وې پېناسېدکات کې واقیېون تایېدې تمېندی گېردووناوېبوون به

مرقف دد بخشیت. وات ت گرنکی ب گشت مر قای تی ددیت نک ت نیا
 بخت. لدر نووسر نموون یك لدر ئو جرر وشت د هذت و:
 پویستناکات ماسک کی زر ل ما و خزنیک ی، چونک ئو د ب ت
 هی ک مبوونی ماسک و ئو و ش ک ئو وانیت ر پویستیان ب و ماسک
 هی، ب تایب ت کارم ندانی ت ندروستی. لای نکی تر ک ب ئم
 بیریار واقی شایانی س رنج ئو و ی ک ه و د ی ن ل خ ک
 دووربک وین و، قایر سیان ب ن گوازی ن و و تاپ شمانبکرت ترس
 لدر قایر س ک ب ا و ن ک ی ن و. گر بتوانین هاریکاری مادیش ب
 ئو شو ن ن ک بک ی ن و پویستیان پ ی تی، ب تایب ت و اتانی
 ه ژار (ئ ف ر یقا ب نموون). ئو د م ش دوو چاری قایر س ک د بین
 پویستمان ب و ی ک کاری کان پ بک ی ن و خ مان ل ترس
 ب دووربگرین. ت نانت ک ناساغیش د بین د ب ت زر ب لوتف و
 مام ل ت ک کارم ندانی پ شپ ش و ی ت ندروستیدا (پزیشک کان و
 سست ر کان) بک ی ن. گرنک ل کات س خت کانا پاکدامنی وشتی
 خ مان نیشاند ی ن. ئم جرر ه ل و م رجان، ل ژر سای ی قایر س،
 گومانی ناوت دوو چاری س ختی، شپز ی، چرم س ری و ئازار کی
 ز رماند کات. کتا ئو و ش د ت ک ک فید-19 روودا و ک نیی ب
 ک تایه نان ب شارستانی ئستامان. ژیان ل گ ا ندای، ئم ئو
 وان ی ی ک ف ل س ف ی پ ش سوکرات لدر د س تی ه ا ک لیتس
 ب ی ب ج ه شتو وین. ب م جرر ئم بیریار ئیتال ی د ی و ت ب ت:
 جیهانی پاش پ ت ا ک گ ا نی د ت س ر ب س ن ک ب ج ر ک ک
 ن ی ناسین و. پویستیش ئیش لدر س ر ل نو بنیاتنا و ی بک ی ن
 تا بین خا و نی جیهان کی با شتر ل ئستا و ل پ ش ک ر ن اش.

“ت امان کان”ی مارک س ئر ل ی س:

کات ک ف یل س و ف کان حوکمد ک ن یان پادشاکان ف ل س ف د ک ن

مارک س ئر ل ی س ئ ن ت نیس Antoninus Marcus Aurelius ل
 و ت ن ک ی ئ فلاتونی ب س ر ی ا پ و د ک ر ت ک پ ی وای ئ و میل تانی
 ف یل س و ف کان یان حوکمیان ناکن یان پادشاکان یان ف ل س ف ناکن
 ب ک ک کی هیج نای ن. مارک س ئر ل ی س پادشا و ف یل س و ف کی واقی
 مانیی ک ل سا ی 121 ی زایین، وات ل س د ی دووی زایین،
 هاتو ت د و نیا. ل ما و ی سا ی 161 ب 180 ی زایین دوا ئیمپراتری
 ر مانی و ف یل س و ف ی واقی مانی بوو و ی ک کیش بوو ل شاگرد
 ف ل س ف ی کان ی ئ پیکت ت س. مارک س ئر ل ی س ل ن وان سا یانی
 166-180 ی زاییندا ئیمپراتری ک ی دوو چاری تاعون گ و ر ک بوو،
 تاعونی ئ ن ت نی، ک ب ناوی ئم ئیمپراتر و نا و نرا و و پتر ل 5

میلیونی ئیمپراتور کای کوشتوو و بېشکی زېږېش لې مردوو کان لې ناو لېشکری لېماني دا بوون. جگېلېوې مارکېس ئېرېلېس ئیمپراتور بوو، سرقاېی کاری سیاسې، سوپا و جېنگېش بوو و خاوېنی بیرکردنېوېکی بېهېزی فېلسفېش بوو. زېږېی بېچوونېکانې لې نووسینېکا بېناوې "تېامانېکان Meditations" کېکردنېوې، کې لې 12 بېش پېکها توو، بې چېنېتې ووبېووبوونېوې ئازار، نېخېشې و مېرگ تايېتکراو و بناغېکې فېلسفېشې بې فېلسفې ستېسیزم داناو. جې سېرنجې "تېامانېکان" لې ناو شارستانی لېماني بې زمانې یېناني نو سراو. لې "تېامانېکان" دا پایدارې وېشې و هېزی دېنېن کې دواتر دېبن بې چکې فېلسفې فېلسفې ستېسیزم. شاتېامانې ئېم فېلېسوفې خې لې چېند تېگېشتنېکدا پوختکړدنېوې: چېنېتې مامېکړدن، زاېبوون بېسېر ئېش، دانېخېداگرتن و هېلېچوون. ئېم فېلېسوفې پادشایې بېچوونې فېلسفېفېکانې لې ساتې کېش و ووداوېکان هېنوېتېو و کاری لېسېر ئاسوودکړدنې و دېروونې کردوو. پېشېوابوو کې خې بېدوورگرتن لې مېترسېکان بې دوورکېوتنېو لې خودې ترس دېستېدکات. پېتاکې کې ترسې بېاوکړدنېو لېتک وېشې مېرگ خې هاوتاکردوو. لېو ساتېوختېش کې پېتاکې لېناو سوپا و شارېکانې ئیمپراتورېتې رېماني بېاو بوونېو ئېم پادشایې سرقاېی نو سېنی تېامانې فېلسفېفېکانې بوو، کې بې خودې خې و کېسې نېکېکانې سودې زېریان هېبوو.

ئېم بېریارې لېتکېای تېامانېکانېدا، کې قوو و ناووکېشن، وېدووی خودکې دا وېو کې لې پېشېوې و شېرېزېی بېدوور. تېامانېکان لېوېو دېستېدکېن کې مرقې بې ئېوې بکارېت بېیاری باش بدات پېوېستی بېوې دېستېرداری شېزانېکانې بېت، زېمېنې بې تېامانېسازنېت و لېناو تېامانېکانېشېدا جېکې بې گفتوگې ناکېتا و کېتا بدېزېتېو. بېپېی "تېامانېکان" بېت ئېوې لې سروشتدا ئامادې لې خېو بېوونې نېدې. هاوکات پېوېستی بې بیرکردنېو لې سروشت، پېوېندی مرقې بې سروشتېو گرنکې خې لې "تېامانېکان" دا هېی.

هېزی هېزی "تېامانېکان" لې هېندکې دېدا بېرجېستېدکېن کې مېرکې دونیا بېنی ئېم بېریارې پادشایې بې سېلېقېو دېردېخن: خېر یېک وناکې هېی. گشت جېهانېش، بېهېموو شتېکانېیو، بوونېوېکې زېندووی تاکې. شتېکانې ناو جېهان بې هېمېش نامېنېو. ئېوې لې جېهاندا، لې سروشتدا، هېی لې شوېنی خېدا نامېنېو، شتېکان لې گېانن و شتې نوې جېگای ئېوې پېشو دېگرنېو. ئېم وېک بېشکېش لې ژیان پېوېستمان بېوېی کاتې خېمان بېین، تېمېنی خېمان

تاقیبکەیندوو و لێ چاوانیدا نەژین. ئەم تەمەن و کاتە ئاستا بەدستمانەوێت و دەوات و چیدی دووبارە نابێتوو. ئاستاکە کە هەیە، با داگیربکەت، چاتر و دووی دواتر و ئێبەتێ ئابردووش نەکەوین. خواوەند شیاویدەکانی خستەتەبەردەستمان، ئێوی کە پەویستمانە باش بەکاربردنی ئێ و شیاویانە، ئێبەتێ بەلەدستدانی کات. چاترین شتەك لێم حاسەتێ مەرجە بکەت بەکاربردنی عەقە لێگەت بوونی ئامانج و دورکەوتنەوش لێ یاکاری و تەتە. بە ئێوش بکەین کە پەویستە بکەت و کە دواتر بەختەوایمان پەدەبەختەت. بەبەختەوایمان نەخەین چنگ ئێوانیتەروو. گەر عەقە، عەقەکی تەندروست، نەخەین گەتە ناکارین ئێ و بکەین کە دەبەت بکەت. ژیا نمان بەرهەمی بیرکردنەومان، عەقەیشمان ئێ و بیرکردنەومان دروستدەکەن. بەدیھەنانی ژیا نەکی بەختەوای بە مەقە پەویندی بە شەوازی بیرکردنەوی ئێ و مەقەو هەبێ، کە ئێوش لێ ناخیدا.

مەزگنامە ی فەلسەفە ی ستەیسیزم

فەلسەفە ی ستەیسیزم زەری لاسەر مەزگ و تەو. مەزگ دەت و وەستانی نییە. پەشەوازیکردنیش لێ مەزگ بە ئەم فەلسەفە ی لێ دەرەوی دوودەیدا. سەرگوزشتە فەلسەفە ی کانی سەنیکا و مارکەس ئەرەلیس و ئێوانیتەر شاکارە فەلسەفە ی کان لێ مەزگ پەکەن. ئێوی ئێوان لێ و بارە ی و نووسیوانە مەزگنامە ی فەلسەفە ی ستەیسیزم پەکەنەت. مارکەس ئەرەلیس "تەئامانەکان" ی کە 19 ساڵەکی خایاندوو لێ شەوی سەرەنج نویونی بەخە. بەشەك لێ تەئامانەکانی لێ کاتی جەنگ و ناو لێ شکرکەشی نویو و هەقەیتێ ئێزموونی خەین بە خودی خە. لێ ناوجەرگی شە کە مەزگ ئێم پادشا هزرەقانی کردوو ئێزانە بەدەم سوپاسالارییەو تەئامانە ووردەکانی خە تەمارکردوو. تەئامانەکانی ئێم فەیلەسوفە واقییدە لاسەرەوی مەزگیدا زەرتر کاریانکردوو و سەرشتی مەقەشی بە جەرەك ئافەکردوو کە جەستە ی ئێم مەقە ئاساییدە نەخەشی و ئێش پەلاماریدات و مەزگیش بەکاتە دەرئەنجام. ئێ و فەربوونە ی لێ "تەئامانەکان" و هەیدەهەنجەنین بەو مان دەگەینەن کە مەزگ هەر هەبێ تەنانەت بە نەخەشیش.

جگەلەوی ئایدیای مەزگ لێ "تەئامانەکان" یان لێ هزری مارکەس ئەرەلیس جە تەئامانە هاوکات بەتێ مەزگ بەشەکی سەرەکش لێ نوینی فەلسەفی واقییدەکان داگیردەکات. گشت هەوی فەلسەفە کەشیان بە وینەوی ترس بوو لێ مەزگ. واقییدەکان مەزگ بەو مەزگ دەبینن کە ئێپیکەرەکان Epicureanism بینویانە. ئێپیکەرەکان زەنگانە لێ تەك مەزگا دواون. ئێوش تا خودی ئێپیکەر ئێژەت: مەزگ

پښتو ویستې و ناشتې لایب دووربین. جا به کوښندېرې بچین تا لایب دوربین؟ هر وړوګ وتمان مارکېس ئېرېلېس زېر شتمان لاسېر مړګ پښتېت: ئو وې لې مړګ بترسېت د ترسېت هسېت لې د سېتدات. کې هسېتېشې لې د سېتچوو هسېت به زېرېرمې ندى ناکات. گېر جېرکې تر لې هسېتېشې لې د سېته نېا د بېتې جېرکې تر لې بوونې وړ و لې ژيان ناوېستېت. وکېترېش، ئایدېای مړګ لې هزرى مارکېس ئېرېلېس لې وړ و د سېتېدېکات کې مړګ دوا کردې سروشتېدېکې هېمووانې. هېچ پېکېک لې مېزنېکان (سوکرات، هېراکلیتس، ئېلېکسې ندى گېورې و...) لې مړګ د رېبازيان نې بووې. مړګ وړ هېموو نې شونماکانې تر، کې د نېسېر جېستې و گېشې مړېف، پښتې سروشتې و رېگېردېت. به مړګمان د گېگېنېو به شتې گشتېکې لې وېهاتووين. هر وړ و سېرېتا چېن بېشېک بووین لې گشت، جېهان، ئاواش بووینې و به بېشېکې. پاش مړگېش حېح ناژېتېو، گېردوون ئېم حېح لې خېدا بېرجېستېدېکات. لېرې ئېم بېرېارې مړګ وړ گېگېانې وړ پېک د بېنېت. ئو پزېشکانېش د مړن خېکې لې مړګ زگاردېکېن. فېلېسوفېکانېش کې بېردېوام قسې لې مړګ دېکېن هر دېمړن. کېواتې مړګ دوا بېختې هېمووانې، ئو قېدېرې پښتې هېموو به دوودې پېسې ندىکېن. سېرئې نجام ئېم پادشا بېرېارې لې گېگې تېامانېکانېو دېوېت پېمانېت: ترس لې مړګ د مانخاتې ناو د زېک لې تالوکې و پېرېشانېو. مړګ هاتنې شتېکې بېسلېمېنېوې. دېت و کارې خېدېکات لې هېچ ئانوساتېکدا بېت. گړنگې ئېم به مړېبوونې خېمانېو سېرقا بېن. مړګ، لې اېردوو و ئېستا و دواژېش دا، هېقې و هېهاتن لېشى د بېنگې. هېست يان سېزې وېرانکارېکانېش سېرچا وې هېوې و پېشېوېکانېن. حېحمان هېمنترېن دا دېمانې، حېح نېگې هې. نېگېکانې پېوې ندى به بېرکړدنېوېکانې حېوې هې. کردې استئامېز و وتنې استئامېزانې پښتې مېبېستې هېمووان بېت، گېتوگې مړېفې باش مېکې کې چ جېرې مړېفېکې بې و مړېفې باش. مړېفې به هېهې هېشتا بوونې نې. هېزې باش گېردوون دې باتېو، مړېفېکانېش بې پېکترکراون يان به ئو هېن کې هارېکارې پېکې بن. لېرېو بېو د گېن کې: ژيان به داناگان کېشې و به د بېنگېکانېش چارېسېرې.

ژېردېر:

Massimo Pigliucci. On COVID-19 and pandemics: a Stoic perspective

<https://medium.com/the-philosophers-stone/on-covid-19-and-pandemics-a-stoic-perspective-66a9d800b14>
Epiktetos . Anders Håkansson. övers. red. Handbok i livets konst. Lund: Bakhåll.2000.
Marcus Aurelius. Ellen Wester övers.; Vera Silverstolpe. red. Självbetraktelser. Stockholm: Forum.1967.
Meditations / Marcus Aurelius:
<http://seinfeld.co/library/meditations.pdf>
Massimo Pigliucci. Fieser, James; Dowden, Bradley, red., "Stoicism", Internet Encyclopedia of Philosophy.2006.
John Sellars. Stoicism. Ancient philosophies; 1. Chesham, .Bucks: Acumen Pub.2006

کچه هه‌زاره‌کان خه‌ون به‌چییه‌وه ده‌بینن؟! .. نووسینی: ئەمیل زۆلا وێرگۆانی له عه‌ره‌بییه‌وه: ئه‌رده‌مان عه‌بدو

پاش ئه‌وه‌ی ماوه‌ی دووانزه‌ سه‌عات کاری کردووه‌، ته‌نها پانزه‌ سه‌نتی وه‌کو کرێ ده‌ستکه‌وتوووه‌. له‌ ئێواراندا ده‌گه‌ٲٲته‌وه‌ بێ ما‌ه‌ هه‌زار و ناخ‌شه‌که‌ی. به‌سه‌ر ش‌سته‌که‌دا ده‌ٲوات، که‌ به‌ه‌ی سه‌رماوه‌ ب‌ته‌ یه‌ک پارچه‌ سه‌ه‌ٲٲ. ئه‌ویش له‌ سه‌رماندا هه‌موو گیانی ده‌له‌رز‌ت و ته‌نها یه‌ک ش‌ای ته‌نکی ره‌شی به‌خ‌یدا داوه‌ و هه‌موو جله‌کانی ک‌ن و د‌اون، له‌شولار‌کی لاواز و کزی هه‌یه‌، ز‌ر به‌ه‌منی و که‌ساسیه‌وه‌ به‌سه‌ر ش‌سته‌که‌دا ر‌ ده‌کات، ده‌ٲٲیت ئه‌و گیاندا‌ره‌ له‌ و لاواز و دام‌اوانه‌یه‌، که‌ هه‌یج خاوه‌نیان نییه‌ و به‌سه‌ر شه‌قامه‌کاندا به‌ره‌ٲٲبوون و له‌ برساندا به‌دوای خواردندا ده‌گه‌ٲٲن.

کچه‌که‌ ز‌ری برسییه‌، له‌ یه‌ک‌ک‌ له‌ چ‌شتخانه‌کاندا، پاشماوه‌ی خواردنی میوانه‌کانی، به‌نرخ‌کی هه‌رزان ک‌یوه‌ و له‌ ر‌ژنامه‌یه‌کی ٲ‌چاوه‌ و

خستوو یه تی ژر با ییه وه و بهر هوما وه ده وات وه. کاتک گه یشته وه
با خانه که، به سهر پلیکانه ز ره کاند سهر کهوت ب سهر وه ب
که لاهه که.

ژووره که ی که لاهه یه ک بوو ب خ، م م ک که به شی ز ری سووتا بوو
ته نها بنه که ی ما ب وه، که م ک که لاهه که ی روونا ک ده کرده وه، به م
له ژر ده رگا که یه وه هه وایه کی سارد ده هات و گ ی م مه که ی که متر
ده کرده وه و ز رجاریش خه ریکبوو ده یکوژانده وه. سیسم و کورسی و
م ز کی ک نیش له و ناوه دا بوون. ژووره که ی هنده سارد بوو، ئاوی ناو
جامی خوار دنه که ش به ستبووی.

به په له خ ی خسته ناو سیسم مه که یه وه و ک مه م ک جله ک نه که ی به خ یدا
دا، به و هیوایه ی که که م ک گهر می ب ته وه. پاشان له به رده م م زه که دا
دانیش و جله ک نه کانی له خ ی ئا اند. که م ک نانی ره قی له
د بابه که ده ره نا و پاشان دهستی کرد به خوار دنی نانه ره قه که و
پاشماوه خوار دنه که ی ناو ر ژنامه که. وه کو هه موو برسیه کیش، هیچ
گو ی به شته کانی ده ورو به ری نه ده دا ته نها خوار دن نه ب ت. کات کیش
تینووی ده بوو، ده چوو سه ه ه که ی ده شکا ند و که م ک ده می ته ده کرد.

هه رچه نه ئه و هشتا مندا ه، ته مه نی ناگاته هه ژده سا، به م
سیماکه ی ته مه نی له وه زیاتر پیشان ده دا. شا و قه مسه ه د اوه که ی
دانه که ند، چونکه ناو ژووره که ی ز سارد بوو، ده یویست خ ی گهرم
بکاته وه، زوو زووش دهسته کانی له ناو جله کانی دا ده شارده وه، چونکه
هه وایه کی سارد د ته ژووره که یه وه و دهسته کانی ده ته ز نن.

گهر له توانا یدا بووایه پ بکه ن ت، ئه و سیمایه کی ز جوانی ده بوو،
هه موو جوانی و ناسکیه کانی له سهر ل وه جوان و ته ه کانی ده رده کهوت
و چاوه خ م شه کانی شی ده بریسکانه وه. به م ئازار و
مهینه تییه کانی، ل وه کانی ق یشا ند بوو، هه موو جوانیه کی له ده ست
دا بوو، سیمایه کی ز غه مناکی هه بوو، ده مامک کی هه ژارانه ته وای
سیما جوانه که ی دا پ شیبوو.

به چاوه هیلاکه کانییه وه، وه کو ئاژه م کی برسی ده ی وانییه
خوار دنه که ی. دواتر سهیری پارچه ر ژنامه که ی کرد، که چه وری
خوار دنه که ی به سهر دا ر ژا بوو، ده ستیکرد به خو نندنه وه ی بابه ته که ی ناو
ر ژنامه که، که چه ورییه که ی به سهر دا ر ژا بوو، له کاته دا خوار دنه که ی
له بیر چوو وه.

له ر ژنامه که دا ئه م هه واه نووسرا بوو:

له ک شکی تپیلهری ئاهه نگ کی گهره ساز کرا، ت یدا میوان کی ز

بانگه‌شت کرابوون و بـځـکـی زـځـواردن و خواردنه‌وه‌یان خواردووه،
که وا ده‌خه‌مه‌نـځـت بـځـی نـځـهزار شووشه شهمپانیا و سـځـهزار
پارچه شیرینی و شش سده کیلـځـگـرام گـشت و بـځـکـی تری خواردن و
خواردنه‌وه خواره‌وه‌ته‌وه.*

کاتـځـکـه که هم هـواـځـی خوځـنده‌وه، زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی کرد و دووباره
سه‌یری هـواـځـه‌کی کرده‌وه و له دـځـی خـځـیدا وتی: به‌دـځـنیاییه‌وه
نـمـځـره که‌سانه، به‌هـځـی هم خواردنه زـځـره‌وه قهـځـه‌وبوون.
بهـځـام له‌پـځـکـدا وه‌ستا و دووباره چاوی بـځـیه‌وه رـځـنامه‌که و
نـمـځـاره‌یان هـواـځـی جلو به‌رگی خانمه‌کانی خوځـنده‌وه که تـځـیدا هـا‌تبوو:

—خاتوو ماتیرنیک عه‌زیه‌کی سپی له‌به‌رکردبوو، که خه‌تـځـکی وه‌نه‌وشه‌یی
تـځـخی تـځـدابوو، هـه‌روه‌ها ملوانکه‌یه‌کی گرانبه‌های له مل بوو، که
هـه‌مووی نـمـځـماسـځـکی جوان و گرانبه‌هابوو، له دووره‌وه له ملیدا
ده‌بریسکایه‌وه.

له‌وکا‌ته‌دا که‌ته‌واوبـځـزاربوو، ده‌موچاوی غه‌مناکتر بوو، له دـځـی
خـځـیدا پرسی:

بـځـچی ژنانی تر ملوانه‌کی نـمـځـماسیان له مله و نـمـځـمیش ناتوانـځـت
عه‌زیه‌ک بکـځـت تاوه‌کو گهرمی بـځـته‌وه؟
پاشان له خوځـنده‌وه‌ی هـواـځـه‌که به‌رده‌وام بوو:

—خانمه ئیمپراتـځـریش عه‌زیه‌کی سه‌وزی کاـځـی له‌به‌رکردبوو، فه‌روویه‌کی
سپیشی دابوو به‌سهر شانه‌کانیدا، که له کلکه رـځـوی دروستکراوه،
پرچه‌کانی چه‌ند گوـځـکـی خری سپیان له‌سهربوو، که ناوه‌ځـاستی
گوـځـه‌کانیشدا نـمـځـماسی بچووکي تـځـدابوو، ملپـځـچـځـکی ره‌شی جوانیشی له
ملی پـځـچا بوو، که گوـځـی یـځـنانی له‌سهر نه‌خشـځـنراوه و نـمـځـوانیش
نـمـځـماسی بچووکیان تـځـدابوو، که به‌ملیه‌وه ده‌بریسکانه‌وه.

له رـځـنامه‌که نووسرا بوو:

—نـمـځـماس، نـمـځـماسـځـکی زـځـر، نـمـځـه‌ماسه زـځـره‌ی که به ملی هم
ژنانه‌وه‌بوو، به‌شی بـځـوی سهدان خـځـزانی برسی ده‌کرد.

که‌که وازی له خوځـنده‌وه هـځـنا و له‌سهر کورسیه کـځـنه‌که‌ی
پاـځـیدایه‌وه و خه‌یا‌تی به‌ره و سنوورـځـکی دوور رـځـیشت، کـځـمه‌ځـکـفکری
خراپ، مـځـشک و چاوه خـځـمـځـشیه‌کانی داگیرکرد، چتر هه‌ستی به‌سهرما
و برسـځـتی نه‌ده‌کرد، بگره فکره‌ی شه‌ه‌نگـځـزی هه‌موو جه‌سته‌ی گهرم
کرده‌وه و به‌سهریدا زـځـابوو. پاشان چاوه‌کانی گهرم بوون و خه‌وی
لـځـکه‌وت.

کاتـځـک له خه‌هـځـسا سه‌یرـځـکی ژووره ناشیرین و هه‌ژاره‌که‌ی کرد و له
دـځـی خـځـیدا وتی: کارکردن چ سوودـځـکی هه‌یه؟ چ سوودـځـک؟ من نـمـځـماسم

دهو ټټ، نه ټماس...

ټټ به يانی به ټامانجی څی ده گات.

نووسینی : ټمیل ز ټلا

و ټرگ ټانی له عمره بییه وه: ټرده ټان عه بدو ټا

سه رچا وه:

امیل زولا. الفیچان و منتجات قصیه اخری. ترجمتها عن الفرنسية. دانیال صالح. مراجعه کاظم جهاد. هیئه ابو قبی للسیاحه و الیقافه. مشروع الكلمه. الگبعه الاولی. سنه 2014، ابوقبی. الامرات العربیه المتحده.

په راو ټز

*ج ټگهی ټامازه یه ټم چیر ټکه له هه وا ټکی ر ټژنامه ی» لو فیگار ټ» وه رگیرا وه. که له 29 یانوه ری 1870 ټا و ټټ ته وه و دواتر ټمیل ز ټلا ټم چیر ټکی ل ټدروستکردو وه، جگه له وهش پاشتریش هه ر ټم هه وا ټه ده ټټ ته کر ټکی سه ره کی ر ټمانی» چاوچن ټک» که یه ک ټکه له ر ټمانه جوانه کانی ز ټلا.

ټهرکی گه یان دن و زانیاری به خشینى هونهری کاریکات ټر ... هه ندر ټن څ ټشناو

▪ ټهرکی گه یان دن: کاریکات ټر وه کو نیگار بریتیه له یه ک ټک له ش ټوه کانی زمانى ش ټوه کاری، به مهش ده ټټ ته ټامراز ټکی گه یان دن له ن ټوان هونهرمه ند و جه ماوهر له لایه ک، و له ن ټوان ر ټژنامه و خو ټنهر له لایه کی تر، و س ټیه میښ له ن ټوان ک ټمه ټه مر ټقایه تیه جیاوازه کاندا.

هونهرمه ند به هی ټه و ه ټټ و ش ټوانه ی که پ ټشکه شی خو ټنهریان ده کات، باس له هه ټهسته یه ک و کارل ټکردن ټک و رووداو ټک و دیارده یه ک ده کات، شت ټکیان پ ټده ټټ ت به ټام به زمانى

کاریکاترارهوه، بهمهش له په یوه نډیدا ده بټ له گه یاندا به زمانې تایبه تی خټی، رټنامهش له رټی کاریکاترارهوه له په یوه نډیدا ده بټ له گه جه ماوه ردا، نه گهر ه نډکیش نا ازیبوون و پټیانوایه که په یوه نډی هونه رمه نډ له گه جه ماوه ردا، هر هه مان په یوه نډی نټوان رټنامه و جه ماوه ره، نه مه دټنیایان ده که ینه وه، نه گهر په یوه نډیه کهش له یه کهم ته ماشا کړدنه وه وادیاره، که چی له راستیدا وانیه، زټرټک له رټنامه کان زټرجار له رټی کاریکاترارهوه به تایبه ته په یوه نډی له گه جه ماوه ردا ده به ستن، به تایبه تی کاتټک له رټی بابه ته کانی تره وه نهو په یوه نډیه نه ستم ده بټ، له کاتټکدا که بابه ته نه ده بیه کان زټرجار ناتوانن مه قهستی چاودټر تټپه ټټنن، که چی کاریکاتټر به زمانې تایبه تی خټیه وه، ده توانټ نهو مه قهسته تټپه ټټنټ و بگات به خوټنهر، بټیه زټرجار رټنامه کان هانا بټ کاریکاتټر ده بهن وه کو ئامرازټکی په یوه نډی و گه یانندن له گه خوټنهردا.

گه یانندنیش له نټوان گه لان و کټمه ه مرټفایه تیه کانی تره وه له رټی کاریکاترارهوه، له رټگای ناساندنی نهو گه لانه به یه کتریه وه ده بټ، چونکه کاریکاتټر ده ربټی په یکه ربه نډی ده روونی کټمه لایه تی نهو گه لانه یه، زټرټک له نیگاره کاریکاتریه کان نهو په یکه ربه نډیه به کاردټنن بټ گه یشتن به گه لانه وه، نه گهر چه نډ هه وه سته یه کی گشتی هاو بهش هه بټ له نټوان گه لاند ا بټ ورووژاندنی پټکه نین، نهو ا تایبه تمه نډی زیاتری هه یه، نهو هه وه سته یه کی پټکه نین دټنټه کایه وه له به رازیل، له به نگلادیش وانیه، زټرټک له کاریکاتراره کان چیرټکی میلی و په نډی پټشینان و دابونه ریت وه کو پاټه وان و بابه تی خټی به کاردټنټ، نه مهش رټ به کاریکاتټر ده دات بټ تټوانینی به ره می دهوټمه نډ و نه فرانندی گه لانی تر.

▪ نه رکی زانیاری به خشین: واباوه که زټرټک له کاریکاتراره کان زانیاریه ک به کار بټنن له وانه یه بټ خوټنهر نوټ بن، له وانه شه ټ که به ته واره تی نوټ بن، یان بټ خوټنهر ټکی دیارکراو نوټ بن، که به هټی نه مه کاریکاتراره وه زانیاریه کی نوټی ده ست ده که وټ، بټ نمونه نهو خوټنهری که گوټی له چیرټکی سټ مه یمونه که نه بووه (گوټم لټ نه بوو، نه مدیت، نه مگوت)، کاتټک که خوټنهره که کاریکاتټری سټ پټلیس ده بینټ، په نجه مټری که سټکیان دټزیوه ته وه، له وانه یه که سټکی گرنگیش بټ، دوا دیتنی کاریکاتراره که، له مانای کاریکاتراره که ده پرسټ، و ده زانټ که هونه رمه نډه که نهو چیرټکی به کاره ټناوه وه کو

سیمبولك، دوايي چيرك كه ده زانك، ههروهه ها سه بارهت به
كاريكاتري (سه ندرلا)، كه كاريكاتريسته كه چيركي سه ندرلاي
به كاره ناوه ب ناساندني كه سايه تيه سياسه توانه كان، مهرجيش
نيه كهوا ئه و زانياريه كي خرايه سهر زانياريه كان
خو نهروهه له بواري ئه ده ب يان چيركي ميللي يان له بواري
ئه فراندنه وه ب ت به شوه يه كي گشتي، له وانه يه له بواري
مژوو يان پزيشكي يان ماتماتيكي يان بواريكي تر ب ت، چونكه
له وانه يه هونه رمه نده كه چه ند سيمبولكي جياواز له
كاريكاتره كانيدا به كار ب نك، له ههر بواريك له بواريه كان
چالاكي مرقيايه تي زانستي يان ئه فراندن يان بواريكي ديكه
ب ت، ده توانين چه ندين نمونه ي ديكهش ب نينه وه له سهر ئه و
زانياريانه ي كه خو نه ر له ديتني كاريكاتره وه دهستي
ده كه و ت.

ئمه ل ره دا قسه له سهر ئه و زانياريانه ناكه ين كه
كاريكاتريان تدا به كاردك وهك ئامرازكي گهيانندن، وه كو
بواري وانه گوته وه و فركاري، كه ئه و زانياريانه ده چنه
خانه ي ئه ركه كان كاريكاتره وه، به كو قسه له سهر ئه و
زانياريانه ده كه ين كه خو نه ر به ركه وت له كاريكاتريكد
دهستي ده كه و ت، كه زرجار له باگراوندي كاريكاتريكه وه
به ده رده كه و ت، ب نمونه ناوي كه شتیه ئه مريكاييه
به شداربووه كان يه كك له شه ه ده رياييه كان نوان كه شتگه لي
به ريتا نيائي و ئه مريكايي، ئامانجي سهره كي له م كاريكاتره دا
گهيانندن ئه و زانيارييه ب جه ماوهر، به كو له وانه شه كه
هونه رمه نده كه بيرى له م شته نه كرد ب ته وه، و ناوي
كه شتیه كان يه وه كو ئامازه يهك به كاره ناوه، به ام خو نه ر ناوي
كه شتیه كان يه به ي كاريكاتره كه وه زاني.

هه ندران خا شناو

گه ناو و ی نا نگی ... هه نراو / جلا لاء بدو ا سا ج

۱
د نا نگی سربازی پایز ل دوور د
باخ ئا ب ووق ی، د ب ر د ترس
...
گه ا با د گر، لق ق ی د شک
باخچه سهر پشی سهوزی ده ژاک
...
کیسه ی پیری ژر ک ت ر ی ت
نازان په نا ب کام شو ن بهر؟
...
و ی س د کات، چ ق د ترس

گورگ ده لوور ښه، گا ده به ښه ښه

...

به به چه ند باز به ره و گم ده چه

واز له کوشتنی م شول د ښه

...

ماری که نار گم، چاوی ده خور ښه

به ژر گا به ردی ق دپا ښه د به

...

ده نگی بروسکه و نا هی ه ور د

چه خماخه دهستی گی ه ده به

...

که تر ه لانی جوانی ده ووخ

له که شی حوزا به چووی د خنک

...

کون به بووی پیر با ی له کد ښه

خشی نازان به کو با د گر

...

لای لووتکی چیا، له پا ق دپا ښه

ه به اووی ناسک د گ ښه

۲

له دووای چه ند ښه ژر خ ره تاو ه د

تارای بووک ښی سرووشت لاد بر

...

ماسی به گی می قو په ده که نه

لووتی له که فی به فرا تاو د خش ښه

...

له ژوور س ری باخ، با ښه د ف ښه

به نیشتمانی دارستان ده چه

...

له به رد م د رگای کل ره دار

له ته نیشته سنگی گا بهردی شاخه

...

سمه رې پشته بهرې د خورنده

به شانی سه وزی لق په دکه نه

...

ش و سپی و بهر که روښی لاه

قونډ قونډ د نکلکیان د لوقه

...

تا د ریا و باران، دارستان هه به

ژیان ناو سه و گهرانی د

...

پایز نا توان چیا ووخنده

هه موو دارستان له لکه د ربه نه

هه نراو / جلال ټوډو سا ج / تهرنته

هه گرتنی باز کا به به راهه نان ... نه حمده ره جبه

وانه کانی ژیان :

له مانگی کانونی دووهم (جه نیوهری) 1980 له زه ی بهره و د ی جا فایه تی بهر که وتین و له یه که مین ره ژدا له د ی به توش بووین و له پاش دوو ره ژ که یشینه چه خماخ وشو له و ماینه وه و به یانی زوو بهره و قزله ر چووین له و نان و چامان خواردو له و ره ژانه دا مگر که پان به گو و گولزار ز ره قه شه نگ و رازاوه بوو له پاش قاوه تی و پشوو دان کی کورت روومان له شاخی پیره مه گرون کردو به فر هه مووی دا گیر کرد بوو ز ره سارد بوو من لوله یه کم په بوو به ناو باز کا له که سه گولله ی ز ره قورس و به یارمه تیدانم گولله ی جوارهم

به هاوړه وهست جه مال بوو، زه ناخه شو بوو به فر تا بينه قاقم
ها تبوو هاوړه دوکتار فارس ره حيم قسه خه شو بوو به خه شي له ناوهراسي
شاخه که بووین وتی ئه ستا شو نه ک له و شاعيره هه نه گرین که وتوويه تی
{ پيره مه گرون موقه ده سی } و هرچه نه ک بوو گه یشتينه سهر شاخ و گزه
بايه کی زه ساردی هه بوو به په له سهره وخوار بووینه وه به ره و دهی
زه وه و نانی نیوهر و مان خواردو به ئیواره بز نه کمان کری و
دهستمان کرد به گشت پرژانندن و هاوړه عه لی بچک لی شه هید مام عوسمان
له گه دوکتار فارس به قسه ی خه شو دانیشتنه که یان خه شو کرد بوو.

له زه و چووین به دهی قهره چه تان له نه ک ره گای ده کان — سله مانی
و شه و له وی خه وتین و به یانی زوو له دهی ده رچووین به ره و دامانی
شاخی پیره مه گرون نه وه ک سوپاو جاش ده وری ده که بگرن و ده که زه له
رهی سهره کی ده کان — سله مانی نه ک بوو سوپاو جاش به ئاسانی ده وری
ده که یان نه داو ، له شو نهی مانه وه که مان بووین هاوړه شیخ ره سول
بانگی کردم و وتی گه بگره و منیش گه م گرت و تم گو م له ده نگی
کاره بز نه و هاوړه مه ناف و یه که کی ترمان نارد به نه شو نه
ده نکه که له وه یه ت و له پاش که م نه ک له گه به چوه ئاسک نه ک هاتنه وه و
به هه نه وهی دهستی بهر ته هه که وتبوو دهستی شکا بوو، هاوړه همه
که ریم وتی سهری نه برن و خاوه نی هیه و له ده ورو بهری نیوهر
پیاو نه ک هات و له مان پرسی به کو نه ئه ر و، له وه له امدا وتی ته م
ناوهره وه نه ر م بز انم هیچی گرتووه و، هاوړه همه که ریم وتی
ته هه که نه م ئاسکه ی گرتووه فهرموو بیبه و پیاوهره که ش یه کسهر وتی
سوپاستان نه که م سهرتان نه بریوه و به من پاره یه کی باش نه کات و هر
ئیه ستا نه چم و نان مه خه ن خرت نه کتان به نه هه نم و، زه ری په نه چوو
پیاوهره که له گه ل خرتنه که و نان و خو نه گه رایه وه و خرتنه که سهر براو
دهستمان کرد به گشت برژانندن و ئیواره دره نگ گه راینه وه ناو دهی
قهره چه تان و شه و خه وتین و به بیان نه یه که ی دیسانه وه زوو ده رچووین و
له دام نهی شاخه که ماینه وه و له پاش نیوهر هه و نه ک گه یشت که سوپاو
جاش نیازیان وایه ناوچه که نه تر نه بکه ن و ، نه مه ش ژماره مان که م
بوو و چه که کانمان خراب بوون به یه بریار درا بگره نه وه به دو نه ی
جافایه تی چونکه نه وه سخته و دوور تره له دوزمن.

به هه ی زه ری به فر له سهر شاخی پیره مه گرون بریار درا له دو نه ی نادر
بگره نه وه به قزله رو، ناچار بووین نه و بریاره بده ن و، دهی نادر
نزیکه له کانه به رده کانی سهر چناری سله مانی و، ده وری کا تزم نه ر
چواری نه واره له قهره چه تان که وتینه ری و له پاش چوار پینج کا تزم نه ر
گه یشتینه دهی نادر و نه وه نده دوورو در نه بوو هر نه ر یشتین و
که تایی نه ده هات و، هاوړه یان زه ماندوو شه که ت بوون و هاوړه شیخ
ره سو وریا بوو بانگی کردم و وتی هندی له هاوړه یان خه یان

لځکه وتووې و رځه کښه و، منښه سیري هاوريانم کړد خه وتبوون و به دم خه وه رځه پان نه کړدو به و بارودوخه دژواره به رده وام بووین تا گه یشینه دځي نه باسان له نځوان سرچنارو مځه رگه پان و له کارځه دا ده وروبهري کاتزم ځه پځي به يانی کځه مه ځه دارځه کمان به دیکړدو هڅه پوښ و پځه اشمان هڅه ناو ناگرمان کړده وه و نه و ځه ره کارانه ش له و کاتانه دا مانای شهر هڅه گیرساندنه له گه ځه رځه می به عسی عه ره بی دوژمنداو ځه مان ناماده کړدو وتمان نه ستا تځه پ باران نه کړځه به ځه ام هېچ رووی نه داو، له ماوه ی نیوکاتزم ځه مان گرم کړده وه و درځه مان به رځه کړدندا تا گه یشینه قزله رو و له و ځه لمان نه دا نه وه ک سوپاو جاش و هه لیک ځه پته ره کانیان بگه نه ناو دځي و نه مه ش شه کت و هیلاک بووین و تاقه تی شهرمان نه ما بوو، بویه نه وه ستاین تا گه یشینه دځي چوخماخ و له و ځه له پاش شازده کاتزم ځه رځه کړد پشوومانداو شه ویش هه ر له و ځه ماینه وه

چه ند رځه ځه له ناوچه که ماینه وه و سهردانی نه م دځه هاته مان کود: مځه وځه که، هه ردو دځي قه یوان (سهر و خوارو)، گاپیلون، گه ره دځي، مالومه، ویاخسه مهر، هه له دن و له پاش جهوله یه کی دوورو درځه ژ گه راینه وه ځه دځي وه ځه اغ لوو شه و له و بووین و به يانی زوو به دځي سهره و زهرون گه راینه وه ځه هه رزنه و بیتوش، ده رمان ناو، بیوران و بنوخه ځه ف تا گه یشینه وه باره گای ځه مان له زه ځه ی.

شایانی باسه ماوه ی بیست رځه ژ لوله یه ک (بازځه کا) و سځه گوللم هه ځه گرتبوو زځه ر قورس بوون و، بازځه که چه کځه کی کځه نی نه مریکایه ځه له جهنگی دووه می جیهانی به کاره ځه نراوه و، له گه رانه وه و تم به هاورځه پان من به ځه راه ځه نان و هېچ زانیستییه ک نه م لوله یه م هه ځه گرتبوو ده با گوله یه ک ځه ځه شی بته قځه نین و، هه موو وتیان باشه و، کوللم مان خسته ناو لوله که و فشارم خسته سهر په له پیتکه ی شځه ره بازځه کاو گوللم که چروک بوو به و شځه وه یه ش گوللم کانی تریش چروک بوون و، نه مه ش بووه ره خنه له سهر (نویسنگه ی سهر بازی — المكتب العسكري) ماویه تی.

7/10/2020

سافران پليدگار کچا ساواي کي زير کي جيهان ... رازا شوان

گل ل ل منداان، هر ل ت م ن کي بچووکدا، زير کي و
بليم تيان د رد ک وون و پ شبنی ئ و يان ل د کر، ک ل
داهاتوودا ه بک وون و بن ب ک سا ي ت ي کي ناسراو. (سافران
پليدگار) کچا کي ساواي جوان و برشي ئينگليزيي. هر ل
ک ر پ ي و زير کي د رک ووت. سافراني ت م ن س ساان، ه شتا
ن چووبو و قوتابخانه، ل ک نا ي چواري ت ل فزي ني
ئينگلتر او، فري پي ت کان و خويندني و نووسين بوو. فري ب
ديان وش و کرداري ک کردن و ل د رک ردن بوو. تا (۵۰) شي
د ژمارد.

ب ي ک مين جار س ردانک ر کي ت ندروستی ک چو و ما ي سافران،
هستی کرد ک سافران منداان کي زير ک، ب دايک و باوکی سافراني
وت، ب تاقیکردن و ي ت ک ا ي زير کي بي ب ب لاي پزیشک کي
درووناسي منداان. ب قس يان کرد و برديان ب لاي پزیشکي
درووناسي منداان. پزیشک ک ش زاني ک سافران زير ک، داواي
ل دايک و باوکی کرد ب زانيني رادي ت ک ا ي پل ي زير کي
پ ي و ندي ب (مينسا) و بک ن. مينسا ک م ي ک، ئ ندام کاني
ل و ک سان پ کها توو ک زير کي کي بايان ه ي و زرنگ و
بیرتيژن. زياتر ل س د د و ت ل جيهاندا، ئ نداميان
تيدا ه ي. هر ئ م ک م ي پزیشک و درووناسي پسپري
بواري زير کيان ه ي، ل دواي زنجير تاقیکردن و ي ک،
ئينجا ب ياري ت ک ا ي زير کي ئ و ک س د دن. ب ياري ئ و ش
د دن ثا يا شا ي ني ئ و ي، ک ل مينسا ب ت ب ئ ندام يا
نا.

ک (پاپا پيگ) و ن ي سافرانيان ل شي ي فيلمي کارتي ني
بزون ک شا. سافران وتي: "من ت نيا کچا کي بچووکم، ب م ز ر
شاد د ب م ک ل تاقیکردن و کاني زير کيدا د ر بچم، گ رچي ز ريش
گرانن. ز ر د شادتر د ب م ب و ي ک ب م ب ئ ندامي ک م ي
مينسا" وتيشي: "ک گ ور بووم، ح زد ک م ب در ژايي ر ژ
ب ياريي کان ياري بک م. ب م نزیکان ش د چم ب
قوتابخانه. و ن د ک ش م و و ن د ک ش م و راد ک م"

سافران پليدگار ل زنجير تاقیکردن و کاني ک م ي مينسا
د رچوو، ت ک ا ي پل ي زير کي (۱۴۰) پل ي، ک (۴۰) پل ل

سـرووی، تـکـای پلای ناوـندی زیرکی گـورـوی، کـ (۱۰۰)
پلای، پلای زیرکی (ئلبـرت ئینشتاین) و (ستیفن هوکینگ) (۱۶۰)
پلای، کـ لـ پلای بلیمـتی دان. تـکـای پلای زیرکی
سافرـن (۳) پلـ لـ پلای زیرکی سـرک کـماری پـشووی
ئـمریکا (بیل کلینتون) زیاتر.

سافرـن بوو بـ بچووکتری ئـندامی کـمـمـای مینسا. مینسا ئـوـشیان
وت: "سـرـای تـمـنـکـی، زیرکی سافرـن وای لـدـیکات کـ بـت بـ
دیاریترین مندا لـ ناو مندا لـای تـمـن شـش بـ حـوت سا لـان"
سافرـنی تـمـن سـ سا لـان. زـر حـزی لـ نووسین و لـ
خوـندنـوی، بـ تایبـتیش زـر حـز لـ خوـندنـوی چیرک دـکا.
حـزیشی لـ وـنـدکـشان هـی. رـژی تاوک چیرکی پـش نووستن،
چیرکی (باشه، باوکم پالـوانی ژماردنی دابـزـنـد) بـ خوشکـ
بچکـلـکـی دـخوـنـتـو.

شایـنی باسیش زـ باوکی و زـ دایکی سافرـن بـوانامـیان لـ
خوـندن وـرنـگـرتوون. بـو دـچـت کـ سافرـن بـ باوکی بکا.
دانی پلیدگـری باوکی کـ تـمـنی (۲۳) سا، دیزاینسازی (ویپ) و
چـندین سـایتی ئـلیکترـنی. (۸) جار بوو بـ پاـوانی یاریـدـکانی
بـرنـماکانی (کـنتداون : ژماردنی دابـزـنـد) لـ تـلـفـزیـنی
چواری ئینگلتـرا.

دانی پلیدگـری باوکی دـ: "سافرـن لـگـگـ مندا سـیری بـرنامـی
(کـنتداون) دـکا، هـر لـ میانـی ئـم بـرنامـی شـو و فـری
پیتـکان و کـمـلـک لـ وشـکانی ئـم بـرنامـی بـو"
دـشـ: "سافرـن رووحـکی پاکی مملانـی بـرزی تـدایـ. کـ پـی
دـمـن شـتـکم لا هـی لـ حـوت پیت پـکـهاتو. ئـو دـتـمنیش
شتـکی جوانترم دـستکـوت کـ لـ هـشت پیت پـکـهاتو."

دایکی سافرـن، خاتوو (کیرسی) تـمـنی (۲۳) سا، دیزاینسازی
فانیلـی (تی شـرت) دـربارـی سافرـنی کچیان دـ: "سافرـن لـ
کاتی قسـکردن لـگـگـ کـسانی جیاوازدا، هـر ناسنامـی کیان هـی بـ،
متمانـی کی زـری بـ خـی هـی. چیرکیش بـ (ویلـی) خـشکی
دـخوـنـتـو کـ تـمـنی (۷) مانگان.

دایک و باوکی سافرـن، دـ: "زیرکی و تـکـای زیرکی با لـای
سافرـن، هـر لـ مندا پـیـو، لـ تـمـنـکی بچووکدا
دیاربوو"

دایکی وتیشی: "سافرـن دـتوانـ زـر بـ خـرایـی و بـ دامان
کرداری کـکردن و لـدـرکردن ئـنجام بـدا. رـژانـ
دـخوـنـتـو و دـنووسیت. کـ پـرتووکـک لـ پـرتووکـخانـ
دـخوـزم. یـک جار بـی دـخوـنـم و. دوو مین جار خـی دـخوـنـتـو"

منداڼانى كوردیش، له رووى زیركى باڼا و بلیم تیږو، له
منداڼانى گڼلانى تر كښمتر نین، گڼلې منداڼى زیرك باڼا و
بهرمڼد و داهڼنډرمان هڼی. . بهام زږر به داخو، كه به نازن
و نه پشنگیری و نه هاندړیان هڼی و نه هیچ لایڼ و
ریكخراوېكى رښنیری و زانیاری و هونډرى تایبته به
منداڼانمان هڼی، كه به دسزیو و له خپلانى بگرن و هڼیكان و
پداوېستیڼى كانی پښكوتن و دركوتنیان به دابین بكڼ. گڼر
ركخراوى تایبته به منداڼانیشمان هڼن، و كو پوېست
پشنگیریان لهناكڼ.

نړیویج: ۸ / نځكته بهر / ۲۰۲۰

وېك شاعر ته د پښتني شاعر / كاو عوسمان عومر

وويستی شتهك به،
گڼر نه شگڼتو و،
به ناگادار كړدنه وې پښوخت د،
وېك تارمايېك..
له ما څكى چې،
وېك شاعر كې نه نوسراو،،،
وېك به له مېكى و،،
به سر شپېلى بېر وړي..
شاركې بېركراوا،
ته پښتني..
په یمانیدا،،،
گڼر باهزی سږف ریش..
په له پې پولې څخه بهر،،
وېك نه تاي گیتار له خو،،
وېك له زمه عیشقه،،
وېك تمم، خو، وېك سړا به،،
له بښتاني نښاندېدا،،
بهت و بچ،

پښېما نى دا ، ، ،
 گډر چرپښى نځگاتځج ، ،
 گډر پښنجښى بډر ځوخسارى . .
 تښويى ژر هډورځكى . .
 چاو پښ فرمښسكا نځكځو ، ،
 لښ هډيوانځ چځو و جځهډراودا ، ،
 وښځى پښريئاساى دښركځو ، ،
 گډر ښښباش هډواى نښهښنا ، ،
 گوځ تځ مښستځكان . .
 لښ ماځكى ځوتوو لښ اښبردوودا ، ،
 بښ پښنجځ كريستاځيځكانى بجوځځځ ، ، ،
 پښيما نيدا ، ،
 گډر كات و شوځځښښ .
 بوونځ دوو ديوار ، ،
 بوونى ئښفساځى لښ هډموو شوځځځ بى . .
 لښ باخچځكځدا وځك شيعځ تښپځځځ ، ،
 بښ شنځباى هډناسځى ، ،
 لقى دارځ ځوتوځكان بشځكځځځ ، ،
 لښرځ نا بښ ، . .
 بښام بښ لښوى خونچځ قورمزيځكان ، ،
 گوځاوى بښهارځ . .
 لښ شوځوځكى هاوينا بښځځ ، ،
 لښرځ نا بښ ،
 بښام لښ سځماى مانگځكى مښستا ، ،
 زښردځى لښوى بښ ، ،
 لښرځ نا بښ ، ،
 لښ چنگى زيوينى . .
 لښزمځى ئښوارځيځكى درځنگا . .
 بريشكځى پښ ئښسرينى . .
 چاوځكانى دښركځو ، . .
 هډرگيز لښرځ نا بښ ، ،
 بښام پښيما نيدا ، ،
 بښ باځ فځځځ . .
 قازځ ئښرخځوانىځكانى عيشقا ، ،
 بگا تځو هډمان جځژوانځ ، ،
 پښيما نيدا ، ، ،
 لښ خوځځى ئاوى فوارځى گزنگځ ، ،

وځسار لږ څه يا ځا ، ،
بهرجه سته به ، ،
بېته په يکره لږ جوانی ، ،
لږ نه و گڼه په مڼيد ټاواو کانی ...
دارستان ، ،
نوقم لږ زوقم و ته ما . .
هميشه چاو ټوان به

ما نيفه سته ځه شق ... به شى ه ټرد ... ته کست : ستيفان شه مزينی

شه رابی ه سته تاکه شه رابه م ستم بکا
به م ته که لږ شه رابه ، به ټه شقت نوقوم بکا

په ش ټه شقت نه مامهک بووم ، ټه سته در ټه ټه کی په لوپه دار
په ش ناسينت ، کوهره کانی بووم ه نووکه بووم به رووبار

ته هره ټه و نه يکه جار ، به څه شم ټه و
من ه زار پرد لږ ټه د م روو و ره حى ناسکی ته

ته به من ټه ټه ، جادوو گره و شه و ټه شقیت
به ټا گای لږ و ، کانه گای و شه کانه م ده ته به

قوپی گریا نه که ته ، ټه که م به در ټه ټه سید
ته ش موړوی په که نه کانه م بکه به ملوانکه به څه ته

بـرلـو وای ئاشق بم، پـهـسـلـکـیـک بووم سست و تـراو
دوای ئـشـقت، بووم کـترـ شینکـی ئاسمانی خـرـتاو

جوانی کا نییـکی روونـ لـ دای تـو هـدـقـو
خـشـویستی شـنـ بایـکـ لـ رـحـی تـو هـدـقـا

لـوت بخـ سـر لـوم، دـت بندـ بـ دـمـو
رـحت گیر بـکـ لـ رـحم
ئـمـو دـپـ دـپـ بـژـمـ ناوتـو

کـ تـم بینـی
با ستیانـکـت لـ رـنگـی چاوم کاـتر بـ
دـست بـنی مـخـکی شیعـر کا نی لـبـ
ماچـکا نـشت تا فـگـ بن ئاوی چـژیان لـ بـژـ

خودا بیری کردـو لـ چی دروستم بکا؟ زـر بیری کردـو
تا کو لـ کـتاییدا منی لـ نازی تـ و گـی ئـشـقت ئا فراند

هـست بـ حوزنـکی قووـ ئـکـم لـ قوـپی پـکـنـنـکـا
ئـزانی من تـ نانـت ئـو حوزنـشم، زـر خـش ئـو؟!

من ئـو گووـ بـهارییـم کـ لـ پایزی دـتا ئـو
بـ نـسیمـی فـنـکی هـناسـت هـموو رـژ ئـشـنـمـو

هـزار پـناسـ و لـکـدانـو یان هـیـ بـ من
کـچی من یـک پـناسـ زیاترم نییـ:

ناشقی کی دوان و هیچی تر

هرچند دور بزم، لبت نزدیک د بزم و
هرچند لبت و نزدیک بزم، لبت دور د کوم و!

نام ی کی ز ز ز در ژم ب ناردیت
ل ر حی نیتش و س رک شیی دیدالیه
کچی و اتزانی، شت بووم

ل دوری ه زاران میل و خم ون کرد
ل ر حی تدا جار کی دی خم د زی و

مژده ... ستار نه حمه د

شه کره ژنک

چژه عشق و

نوقه هیوا و

به فره سزم پده به خشت

ژنک چوون شیعو

له ئه وینا سهرمه ست و شت

ئواران گهرمه سز

شه وان شهرمه خوو

روونا کی د

له ئاسی دهروونی هه دت

زه رده ی به یان هه ده س ن و

شا با ی ئه مهك توند ده گر ت

هه تا ده گاته تر پکی

گه رمه هه ناوی نیوه

و ه ژنه و

به دوای خی و ر حی من و

دوندی دهروونا ده گه ت

پیتك له ئا ونگی لوی

چرپه یهك له ترپه ی دی

هه ناسه یهك له ما چکی

سفرك له گ ی مه مکه کانی

له بریسکه ی نیگا یه کا

به گل نهم ده ش مه وه

چاوانم ده که مه ریچکه ی

خه ونی ئا و

ته مه نی شه نگی ئا واتی

له ک شما هه نسك ده دات و

عومر کی نو م پ ده نووس

یه رگی لاویم ده کا ته یه ر

ده مبا به ره و

شهو چرای ژوان

گوځه ځزگه و

لاسکه تاسه و

ره گی مژده م پځ ده و ټټ

ژنځ له یځسه ی ژیا نا

چه شنی چیا

بځ ما نه و هم

بووه ته چا کترین سه نگر

ستار ئه حمده